

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ТА МЕТОДІВ НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Проблема формування творчих умінь належить до низки “вічних” проблем філософсько-педагогічної та психолого-педагогічної думки. Психолого-педагогічний аспект проблеми творчості пов’язаний з виявленням і формування творчих умінь особистості, розробкою змісту, засобів та умов організації й здійснення творчої діяльності. Відмінність педагогічного аспекту поняття творчих умінь від філософського стосується поняття новизни та суспільного значення результатів творчої діяльності.

Слід зазначити, що проблема формування творчих умінь особистості була, є і ще тривалий час залишатиметься дискусійною. Теорія, згідно з якою здатність творити зазнає педагогічного впливу, є досить новою, оскільки з часів Платона вважалося, що творчий акт є “ненормальним, несказаним і неприродним”. Три перелічені якості були підхоплені згодом і розвинуті три теорії: неврастенії, геніальності й віри в надприродне. Згідно з першою теорією, творча особистість є божевільною. Згідно з другою, творчість – це атрибут поведінки нормальної людини, але людини не звичайної, а геніальної. Третя теорія відводить людині роль представника космічних сил, світового розуму.

Як бачимо, жодна з перелічених теорій практично не залишає місця педагогічним засобам впливу на формування творчих умінь індивідуума.

Ідея формування творчих умінь особистості має далеке історичне минуле. Суспільна практика свідчить, що творчі вміння людини формуються спонтанно впродовж її життя. Проте спонтанне формування творчих умінь особистості не забезпечує тих вимог, які висуваються сучасними умовами до рівня розумового розвитку індивідуумів. Отже, творчості, наскільки це можливо, потрібно вчити. Проте декларовані наміри щодо формування творчих умінь студентів не завжди реалізуються практично.

Сьогодні питання щодо формування творчих умінь студентів у теорії і практиці навчання постає особливо гостро, оскільки дослідження останнього часу виявили в студентів значно більше, ніж передбачалося раніше, можливостей засвоювати як у звичній, так і в нестандартній ситуації.

Мета статті – проаналізувати існуючі класифікації факторів і методів та виявити їх вплив на процес формування творчих умінь студентів.

Аналіз науково-педагогічної літератури [1; 3; 5] переконує в тому, що проблема формування творчих умінь у процесі навчання потребує значної уваги. Це, насамперед, стосується вдосконалення змісту, форм і методів навчання. У сучасних умовах, коли від компетентності та ініціативи спеціаліста, його вміння організувати практичну діяльність залежить успіх справи, актуалізується завдання підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які здатні творчо мислити, самостійно приймати правильні рішення.

Складність проблеми формування творчих умінь особистості зумовлена наявністю великої кількості різнопланових факторів, що визначають

як природу, так і прояв творчих умінь. Узагалі ці всі фактори можна об'єднати в три найбільш загальні групи. Перша містить у собі природні задатки та індивідуальні особливості, визначаючи формування творчої особистості. До другої групи належать усі форми впливу соціального середовища на формування та прояв творчих умінь. Нарешті, третя група – залежність формування креативності від характеру та структури діяльності.

На основі аналізу праць науковців [2; 5] виділяємо такі фактори, які впливають на процес формування творчих умінь: біогенетичні (пов'язані з роботою мозку); психологічні (пов'язані з творчим кліматом, механізмом мислення, інтелектом, емоційною будовою особистості, індивідуальністю та спрямованістю натхнення, особистістю в цілому); зацікавленість оточення у творчому розвитку студента (умови домашнього виховання, атмосфера спонукань); мистецтво керівництва в системі навчання; мотивація студента для досягнення успіху; навчально-ігрова діяльність. Вивчення та аналіз названих факторів у їх взаємодії відкриває можливість визначити методи цілеспрямованого формування творчих умінь.

Так, важливим у процесі формування та розвитку творчих умінь є використання логічних методів інтелектуально-ігрової діяльності. Як відомо, в основі цієї діяльності людини лежить здатність переносити способи розв'язання тих чи інших інтелектуально-ігрових завдань на умови проблемної ситуації, що постала перед нею. Таке перенесення, безумовно, є можливим за умови, коли розв'язані в минулому й нове інтелектуально-ігрове завдання є аналогічними.

Застосування методу аналогії пов'язане з використанням асоціацій. Такий підхід до вивчення та аналізу інтелектуально-ігрових завдань, можливість розглянути їх під різними кутами зору сприяє глибшому розумінню та засвоєнню знань і вмінь. Аналогія як форма зв'язку між різними інтелектуально-ігровими завданнями єднає їх не за формою, а за змістом. За допомогою використання аналогії студенти навчаються розрізняти суттєві та несуттєві зв'язки, розуміють характер і значущість зв'язків між знаннями, з'ясовують механізм їх становлення та прояву, розуміють способи отримання й застосування знань [6]. Тому з метою формування творчих умінь особистості її навчання інтелектуальній грі має будуватися таким чином, щоб засвоювалась не форма, а зміст.

Для формування творчого вміння студент повинен уміти проаналізувати інтелектуально-ігрове завдання (розглянути різні підходи до його вирішення) та вибрати один вірний варіант її вирішення. За допомогою аналізу формується абстрактне мислення лише тоді, коли аналіз дає достатній матеріал для поєднання. Тому в процесі інтелектуально-ігрової діяльності синтезування необхідно поєднувати з ґрунтовним аналізом, оскільки знання тільки тоді має завершений характер, коли в ньому поєднуються й узагальнюються певні елементи.

У процесі інтелектуально-ігрової діяльності індукція не тільки розвиває мислення, а й допомагає набувати знання, особливо при поєднанні індуктивного та аналітичного методів. Провідною метою використання ін-

дуктивного способу інтелектуальної гри є формування в студентів уявлення про основні закономірності, умови, особливості цієї гри. Творча індукція дає можливість встановити нове загальне міркування, якого не було у вихідній думці, ретельно вивчаючи причинний зв'язок між різними інтелектуально-ігровими завданнями та їх елементами. Це поєднує процеси індукції та інтеграції, адже найсуттєвішим результатом інтегративних процесів є формування системи, в якій виникають якісно нові, не властиві її окремим елементам ознаки.

Формуванню творчих умінь майбутніх учителів сприяє впровадження відкритих методів, що передбачають дискусії, оригінальні експерименти, студентські проекти тощо. Дбаючи про формування творчих умінь студентів, маємо вчити їх не тільки того, де можна знайти відповідь на поставлені запитання. Встановлено, що формуванню творчих умінь майбутніх викладачів позитивно сприяють відкриті запитання, які передбачають декілька варіантів відповіді [1].

Дедуктивний метод привчає до послідовності й систематичності думки, розвиває формальне мислення. Особливо значною є його роль у систематизації ігрового матеріалу. Дедуктивний метод доцільно застосовувати при закріпленні та перевірці інтелектуальних умінь.

Проблемний метод є особливо ефективним для формування творчих умінь. Під час використання проблемних методів педагог ставить перед студентами інтелектуально-ігрове завдання й показує його розв'язання. Під час організації інтелектуально-ігрової діяльності необхідно дотримуватися умови, щоб перед студентом розкривався доступний для нього процес пізнання. Поступ до цього розв'язання відбувається у виявленні суперечностей, показується логіка процесу й хід розв'язання поставленого інтелектуально-ігрового завдання.

Дослідницький метод формує та розвиває загальні творчі вміння в процесі цілісного вирішення інтелектуально-ігрового завдання або системи інтелектуально-ігрових завдань. Такі завдання повинні становити певну систему й розташовуватися за ступенем зростання складності [5].

Використання вказаних методів з метою формування творчих умінь майбутнього вчителя передбачає дотримання певних вимог:

1. Уважне й чуйне ставлення до всіх проявів творчої активності студентів. Як показали дослідження науковців [4, 6], позиція педагогів стосовно творчих студентів виявилася фактично в цілому негативною. Коли запропонували педагогам написати імена студентів, яких вони бажали б бачити в аудиторії, то вони головним чином перелічували відзначених високорозвиненим інтелектом, а не креативністю. Автори пояснюють це тим, що творчі студенти часто показують “перевагу над педагогом” і від них “завжди невідомо чого можна чекати”, тоді як студенти-інтелектуали завжди виправдовують очікування педагогів, адекватно виконуючи їхні вимоги. Тому творчі студенти часто опиняються в становищі “небажаних” і “не схвалених” учнів. Педагогам потрібно змінити свою позицію стосовно творчих студентів, створити для них сприятливу атмосферу, “теплий клі-

мат”, що сприяв би розвитку їхніх умінь. Таким чином, створення сприятливого клімату для студентів, що творчо мислять, повинно привести до зміни соціального статусу самого студента, з одного боку, а з іншого – підвищити престиж творчого мислення, що, у свою чергу, повинно впливати на формування творчих умінь.

2. Врахування індивідуальних особливостей студентів. Найповніше характер спільної діяльності викладача та студента виявляються у формуванні й розвитку професійних умінь, потреб, мотивів у процесі навчання [4].

3. Зміна внутрішнього настрою стосовно кожного студента: необхідно бачити потенційні творчі вміння в кожному зі студентів.

4. Вміння бачити творчі прояви студентів не тільки на заняттях, а й в іншій діяльності. Творчі вміння найчастіше розкриваються саме в тій діяльності, до якої в студента є спеціальні здібності. Заохочення проявів спеціальних здібностей студентів може сприяти формуванню в них індивідуального стилю діяльності, що характеризується самостійністю та креативністю.

5. Формування достатньо високої самооцінки в майбутніх учителів, що стимулювала б їх до діяльності. Для цього оцінка творчих досягнень студентів не повинна ґрунтуватися на загальних позиціях, загальноприйнятих стандартах: педагог повинен особливо відзначати індивідуальні досягнення студентів. Важливо, щоб педагог підготовлював ґрунт для досягнення успіху, для позитивної самосвідомості студентів: оцінка повинна бути при цьому максимально об’єктивною та “включати мету майбутнього навчання”. Форма ж заохочення при цьому повинна бути дуже гнучкою: якщо заохочення може стати звичним, то його треба припинити.

6. Самовиховання педагогом своєї креативності. Педагог сам повинен постійно дорлати в собі силу інерції, шаблону, формальності у викладанні. Він повинен прагнути порівнювати свою роботу з роботою дослідника, увага якого спрямована на вивчення об’єкта діяльності, тобто на студентів, на пошук найбільш оптимальних та завжди нових шляхів до формування творчих потенціалів студентів. Це завдання постає перед педагогом поряд із завданням вироблення в студентів визначених умінь, навичок, повідомлення їм суми знань. Щоб формувати творчі вміння студентів, педагог сам повинен бути творчим [3, с. 10–11].

7. Для успішного формування творчих умінь майбутніх учителів необхідно впровадження в навчальну практику гуманістичного принципу організації освіти, коли в центрі навчально-виховного процесу знаходиться особистість студента з її потребами, інтересами й можливостями, а функцією педагога є не допустити згубної дії зовнішніх чинників на формування творчих умінь студентів, стимулювати розвиток творчих умінь. Формування творчих умінь студентів сприяє реалізації одного з провідних аспектів гуманістичного принципу організації освіти – створення умов для отримання індивідумом дійсної свободи [2].

Висновки. Від схарактеризованих факторів, методів та вимог до їх використання залежить ефективність процесу професійної підготовки майбутніх педагогів, який впливає на формування та розвиток творчих умінь студентів – майбутніх учителів.

Література

1. Вульфів Б.З. Основы педагогики в лекциях, ситуациях, первоисточниках / Б.З. Вульфів, В.Д. Іванов. – М. : Педагогика, 1997. – 288 с.
2. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.
3. Ермолаєва-Томина Л. Проблемы развития творческих способностей детей / Л. Ермолаєва-Томина // Вопросы психологии. – 1975. – № 5. – С. 166–176.
4. Нечепоренко Л.С. Педагогіка личности / Л.С. Нечепоренко. – Харьков : ХГУ, 1992. – 10 с.
5. Основы ВУЗовской педагогики / [под ред. Н.В. Кузьминой]. – Л. : ЛГУ, 1972. – 293 с.
6. Скаткин М.Н. Методы и методология психолого-педагогического исследования / М.Н. Скаткин. – СПб. : Питер, 2004. – 268 с.

ЖИДКИХ Т.М.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

В умовах демократизації суспільства, переходу до ринкових відносин відбувається реформування вищої освіти, її структурна перебудова. Цей процес здійснюється шляхом розв'язання стратегічних завдань реформування вищої освіти, які були визначені Законом України “Про освіту” [6], Законом України “Про вищу освіту” [5], Державною національною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття) [4], Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті [7] та іншими документами.

У Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) було визнано, що головними стратегічними завданнями реформування вищої освіти має бути перехід до гнучкої ступеневої системи підготовки фахівців, формування мережі ВНЗ, “яка за освітніми та кваліфікаційними рівнями, типами навчальних закладів, формами і термінами навчання, джерелами фінансування задовольняла б інтереси особи та потреби кожного регіону і держави в цілому” [4].

Законом України “Про вищу освіту” встановлена система освітньо-кваліфікаційних рівнів, яка передбачає “підготовку за напрямками і спеціальностями фахівців всіх освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів за відповідними освітньо-професійними програмами ступенево або неперервно залежно від вимог до рівня оволодіння певною сукупністю умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності” [5].

Ступеневість вищої освіти полягає в здобутті різних освітньо-кваліфікаційних рівнів на відповідних етапах (ступенях) вищої освіти. Ви-